

Κρίση αξιών και Εγκληματολογία

Η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*

ΙΑΚΩΒΟΥ ΦΑΡΣΕΔΑΚΗ, Ομ. Καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου,
Διευθυντή του Ελληνικού Κέντρου Εγκληματολογίας

Οι κάθε λογής κρίσεις που παρατηρούνται στις ανθρώπινες κοινωνίες γεννούν και κρίσεις αξιών. Η σημερινή κρίση αξιών είναι ορατή σε δύο επίπεδα: σε εκείνο της καθημερινής πραγματικότητας και σε εκείνο της θεωρίας. Οι επιπτώσεις της κρίσης αυτής στην επιστήμη της Εγκληματολογίας είναι σημαντικές, ιδιαίτερα στο πεδίο της Επιστημολογίας, της Μεθοδολογίας, της Θεωρίας και της Έρευνας. Η πρόκληση για την Εγκληματολογία είναι να λάβει σοβαρά υπόψη της το μήνυμα της κρίσης και να επωφεληθεί απ' αυτό. Να αναθεωρήσει αρκετά, ώστε να ανταποκριθεί στις επιστημονικές επιταγές, αλλά και στις κοινωνικές αναμονές. Κι αυτό δεν μπορεί να το κάνει ερήμην των αξιών. Μια επιστήμη χωρίς αξίες δεν έχει καμιά αξία.

The different crisis observed in human societies create also value crisis. The current crisis of values is visible in two levels. In the level of the everyday life and of the theory. The consequences for Criminology are important particularly in the fields of Scientology, Methodology, Theory and Research. The challenge for Criminology is to take in consideration seriously the message of this crisis, and to re-evaluate some things. This cannot be done apart from the values.

Η αξία είναι μια έννοια αφηρημένη. Κάτι το ιδεατό, το μη χειροπιαστό¹. Προσδιορίζει τα κοινής αποδοχής πολιτιστικά κριτήρια με τα οποία συγκρίνεται και κρίνεται η σημασία –ηθική, αισθητική ή γνωστική- των αντικειμένων, αλλά και των στάσεων, των επιθυμιών και των αναγκών των ανθρώπων².

Η μελέτη των αξιών υπήρξε αρχικά έργο των φιλοσόφων που προσπάθησαν να καθορίσουν την εγκυρότητα και την ισχύ τους. Οι κοινωνικοί επιστήμονες συγκέντρωσαν την προσοχή τους στις αξίες, όπως κι

αν αυτές ορίζονταν, θεωρώντας τις «εμπειρικές μεταβλητές» μέσα στην κοινωνική ζωή³.

Οι αξίες ικανοποιούν πνευματικές ή υλικές ανάγκες του ανθρώπου, του υπόσχονται προστασία, ολοκλήρωση και τελείωση της ουσίας του, ισχύουν όχι μόνο για τούτο ή εκείνο το υποκείμενο, αλλά για όλα τα ανθρώπινα όντα, για το γένος «άνθρωπος»⁴.

Βέβαια, πολλά και διαφορετικά έχουν γραφεί και υποστηριχθεί, σχετικά με τη σχέση αξίας και όντος. Είναι γνωστή η ταύτισή τους, όπως επιχειρείται από τον Αριστοτέλη –σε αντίθεση με την πλατωνική διδασκαλία, αλλά και την καντιανή προσέγγιση στα νεότερα χρόνια. Καθώς, επίσης, είναι γνωστή η θέση του Hartman για την αξία ως αυθύπαρκτη, αυτάρκη και αυτοτελή «ουσία» και «ποιότητα»⁵.

Ένα σημαντικό ζήτημα για το οποίο πολύς λόγος έχει γίνει αφορά το πρόβλημα της αντικειμενικής εγκυρότητας των αξιών. Ο αξιολογικός σκεπτικισμός αρνείται την αντικειμενική ισχύ των αξιών. Είναι εμφανής, βέβαια, η εσωτερική αυτοαντίφαση που εμπεριέχεται σε αυτή την τοποθέτηση, αφού αυτή η ίδια προϋποθέτει την ύπαρξη αντικειμενικών αληθειών (όπου η αλήθεια είναι αξία, ενώ η πλάνη απαξία)⁶.

Στην πραγματικότητα οι *συλλογικές* αξίες είναι αντικειμενικές σε σχέση με το υποκείμενο, μια και είναι ανεξάρτητες από την υποκειμενική βούληση. Το άτομο, ζώντας μέσα στα πλαίσια συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτιστικών όρων, σε μια συγκεκριμένη στιγμή της ιστορίας, δεν μπορεί να κρίνει – έχοντας μια πολύ περιορισμένη προσωπική εμπειρία και βασιζόμενο σε μια ποιος ξέρει ποια προκατάληψη ή μυστικιστική ενόραση – αν οι κοινωνικές αξίες του καιρού του είναι ορθές ή λανθασμένες, απόλυτες ή σχετικές⁷.

* Γενική Εισήγηση στο Συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης Εγκληματολόγων A.I.C.L.F., με θέμα ομόνυμο προς τον τίτλο του παρόντος άρθρου. Η έναρξη του Συνεδρίου και η παρουσίαση της Εισήγησης έγινε στην Πνύκα. Αυτό επέτρεψε στον εισηγητή να απευθύνει στους συνέδρους την ακόλουθη προσοχή: «Πιστεύω να συμφωνείτε μαζί μου πως δεν θα μπορούσε να υπάρξει πιο κατάλληλο φυσικό πλαίσιο για την έναρξη μιας συζήτησης πάνω στις αξίες και την κρίση τους και, μάλιστα, σε σχέση με την Εγκληματολογία και αναφορικά με τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, απ' αυτόν εδώ τον χώρο, την Πνύκα, τόπο δημοκρατικού διαλόγου όπου συνερχόταν η Εκκλησία του Δήμου, λίγα μέτρα από το θέατρο του Διονύσου όπου ακούσθηκαν για πρώτη φορά τα λόγια της Αντιγόνης, από την Αγορά όπου είχαν την έδρα τους τα ηλιαστικά δικαστήρια και ήταν κατατεθειμένος ο πρώτος νόμος στην ιστορία –αυτός του Σόλωνος για τα σωματεία- στον οποίο περιλαμβάνονταν η πρώτη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ελεύθερου ανθρώπου, απέναντι ακριβώς από τον Άρειο Πάγο τον θεωρούμενο ως αλάνθαστο δικαστήριο, πολύ κοντά στους τόπους όπου φυλακίσθηκε ο Σωκράτης και εκφώνησε ο Περικλής τον περίφημο Επίταφιο λόγο του.

Αισθάνεται κανείς πραγματικό δέος από το γεγονός πως κάνει χρήση του ίδιου βήματος που τόσο επιφανείς πολιτικοί και ρήτορες λάμπρυναν, προσπαθώντας να πείσουν τους ακροατές τους για την ορθότητα των θέσεών τους»

1. Πρβλ. *E. Θεοδώρου*, *Vo Αξία*, in *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Larousse - Britannica, R. Boudon - F. Bourricaud, Vo Valeurs*, in *Dictionnaire critique de la Sociologie*, 2e édition, Paris, P.U.F., 1986, 663-670 και *J. Etienne-J. P. Noreck-J. P. Roux, Vo Valeurs*, in *Dictionnaire de la Sociologie*, Paris, 1995, 226-230.

2. Πρβλ. *H. Becker*, *Vo Αξία*, in *UNESCO, Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα, εκδ. Νίκας-Τεγόπουλος, 1972, τ.1, 53-55, Id., *Supreme Values and the Sociologist*, in *American Sociological Review*, 1941, 1941, vol. 6, 155-172, *P. L. Berger-B. Berger, Sociology: A biographical Approach*, Penguin Books, Middlesex, 1983, 368, *R. Aron*, *Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης*, Μτφρ. Μπ. Λυκούδη, Αθήνα, Γνώση, 1984, 87, *Chr. Debuyst, Modèle éthologique et Criminologie, P. Mardaga*, Bruxelles, 1985, 158, *R. Gassin, Criminologie*, 3e édition, Paris, Dalloz, 38-39.

3. Βλ. *H. Becher*, ό.π., *J. Etienne*, κ.λπ., ό.π., *A. Brimo, Les grands courants de la philosophie du droit et de l'État*, 3e édition, Pedone, Paris, 1978, 451 επ. Για την επικαιρότητα της ηθικής φιλοσοφίας, βλ. *J. Russ, La pensée éthique contemporaine*, 2e édition, Paris, P.U.F., Q5J No 2834, 1995, 122-123.

4. Πρβλ. *E. Θεοδώρου*, ό.π., *J. Etienne*, ό.π.

5. Βλ. *E. Θεοδώρου*, ό.π. Για τη σχέση γνώσης και αξίας, βλ. *P. Berger-Th. Luckmann, The Social Construction of Reality*, Penguin Books, Middlesex, 1981, 111.

6. Id., eod.loc.

7. Βλ. *Chr. Grzegorzczak, La théorie générale des valeurs et le droit*, Paris, L'«D»», 1982, 211.

Η κοινωνία, αντιθέτως, διαθέτει άπειρες εμπειρίες που, κατά τη διάρκεια των αιώνων, συγκεντρώθηκαν από τα άτομα που τη συνθέτουν. Δρώντας, συχνά, με τη μέθοδο των δοκιμών και των σφαλμάτων, αποδέχθηκε τη βασιμότητα ορισμένων τρόπων κοινωνικής αντίδρασης έναντι του κόσμου, δημιουργώντας κοινωνικά γεγονότα και, ιδίως, αξίες που λειτουργούν ικανοποιητικά μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής και εξασφαλίζουν την αρμονία και τη συνοχή ευρέων κοινωνικών στρωμάτων, ενώ, από την άλλη μεριά, επιτρέπουν την ικανοποίηση των ατομικών προσδοκιών των μελών της⁸.

Η μακροπρόθεσμη, στην κοινωνική ζωή, ορισμένων αξιών και, αντιθέτως, ο εφήμερος χαρακτήρας άλλων – που δεν επαληθεύονται στο μάκρος του χρόνου και παύουν να λειτουργούν, άρα να υπάρχουν – μπορούν, κατά συνέπεια, να θεωρηθούν ως απόδειξη πως, σε ορισμένες περιπτώσεις, η κοινωνία ανακαλύπτει μια δομή του κόσμου, ανεξάρτητη, αντικειμενική και δημιουργεί αξίες ορθές ή αυθεντικές. Και, καμιά φορά, πως κάνει λάθη, προσπαθώντας να κάνει να λειτουργήσουν ουτοπίες ή μύθοι⁹.

Μια θεμελιακή παρατήρηση του Αριστοτέλους είναι χρήσιμη για το ζήτημα που μας απασχολεί: το *ήθος* γεννήθηκε από το *έθος* που στηρίζεται στην μακροχρόνια κοινωνική παρατήρηση της ωφελιμότητας ή βλαπτικότητας ορισμένων ειδών διαγωγής¹⁰.

Είναι άλλο το ζήτημα των διαφορών που παρατηρούνται στις αξιολογικές κρίσεις. Οι διαφορές αυτές οφείλονται όχι στην ανυπαρξία αντικειμενικότητας και καθολικής ισχύος των αξιών, αλλά στο ποιόν του αξιολογικού αισθητηρίου του ανθρώπου και στο βαθμό συντονισμού του αξιολογικού δέκτη στη συχνότητα του πομπού με τον οποίο οι αξίες μας στέλνουν τα δεοντολογικά τους μηνύματα¹¹.

Εξηγούνται αυτές οι διαφορές από το ότι η σύλληψη και κατανόηση των αξιών δεν ορίζεται μόνο από τη λογική, αλλά και από το συναίσθημα και τη βούληση. Η αξιολόγηση της αξίας δεν είναι ο δημιουργός της αξίας, αλλά ο αντικατοπτρισμός της αξίας μέσα μας¹².

Οι αξίες διακρίνονται σε διάφορα είδη, ιεραρχούνται με βάση διάφορα κριτήρια (διάρκειας, απολυτότητας, βαθμού ικανοποίησης από τη βίωσή τους, κ.λπ.) και συνάπτονται σε συστήματα κατά το μάλλον ή ήττον σταθερά, που κι αυτά διακρίνονται σε κατηγορίες¹³. Τα συστήματα αυτών των αξιών είναι ανοικτά. Ο σκληρός πυρήνας τους – όπως αποδεικνύει η ιστορική και συγκριτική έρευνα – παραμένει σχεδόν αναλλοίωτος, αλλά ορισμένες όψεις τους μεταβάλλονται μέσα στον χρόνο,

παρουσιάζοντας αρκετούς συνδυασμούς¹⁴. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξελίσσονται και προσαρμόζονται στις αλλαγές του περιβάλλοντος. Αυτή η ικανότητα ρύθμισης και διόρθωσης επιτρέπει στα συστήματα αξιών να ξεπερνούν τις κρίσεις που εκάστοτε παρουσιάζονται¹⁵.

Είναι, νομίζω, περιττό να τονίσει κανείς τη σημασία των αξιών. Αποτελούν, πράγματι, κεντρικές εξηγηματικές έννοιες των ανθρωπίνων πραγμάτων. Ο άνθρωπος δεν εκφέρει, σχεδόν, καμιά φράση, χωρίς να εμφανισθούν σ' αυτή, ρητά ή σιωπηρά, κάποιες εκμητρικές έννοιες. Οι αξίες προσανατολίζουν και δομούν την κοινωνία¹⁶, δίνοντάς της νόημα και προσδιορίζοντας τους στόχους της¹⁷.

Στην κλασσική Κοινωνιολογία η αναφορά στις αξίες είναι συνεχής. Για τον Durkheim, η προσχώρηση στις κοινές αξίες είναι το βασικό στοιχείο της ένταξης του ατόμου στην κοινωνία, αποτελεί τη βάση της «κοινωνικής αλληλεγγύης». Η ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας προξενεί μια αυξανόμενη αυτονομία του ατόμου που οδηγεί σε μια εξατομίκευση των σκοπών και αξιών. Κι έτσι δημιουργείται ο κίνδυνος χαλάρωσης ή και αποδιοργάνωσης των κοινωνικών δεσμών. Πράγματι, το άτομο, μη ελαυνόμενο πια από αδιαμφισβήτητες συλλογικές αξίες, απειλείται από τον ακαλίνωτο χαρακτήρα των προσωπικών του επιθυμιών. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στην κατάσταση της «ανομίας», δηλ. σε μια κατάσταση όπου οι αξίες και οι κανόνες δεν ασκούν πια ρυθμιστικό ρόλο στις ανθρώπινες συμπεριφορές¹⁸.

Ι. Μήπως η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μια τέτοια ανομική κατάσταση και κρίση αξιών;

Υπάρχει πρώτα-πρώτα ένα ζήτημα που αφορά τη σύγκρουση αξιών. Όταν αυτό συμβαίνει, σημαίνει πως ο ορισμός του επιθυμητού δεν στηρίζεται πια σ' έναν ελάχιστο βαθμό κοινωνικής συνοχής¹⁹.

Ως προς την κρίση αξιών καθ' εαυτή, μπορεί να πει κανείς πως είναι ορατή σε δύο επίπεδα: εκείνο της *καθημερινής πραγματικότητας* και εκείνο της *θεωρίας*.

Ως προς το πρώτο, διαπιστώνει κανείς πως η διεύρυνση της γνώσης και η συνακόλουθη εξουσία της, με την ταυτόχρονη επιτάχυνση του χρόνου που διαταράσσει τους ρυθμούς της ζωής σε βαθμό που να μην επιτρέπουν πια στο πνεύμα να ωριμάσει και στη σκέψη να θρέψει τη συνείδηση, οδηγεί τον άνθρωπο στο να χάσει την ικανότητα κρίσης και ερμηνείας, άρα και προσαρμοστικότητας²⁰. Δίνει την εντύπωση, πως έχει την δυνατότητα να επιλέξει, αλλά, στην καλύτερη περίπτωση δεν είναι παρά ο ερμηνευτής γεγονότων που τον ξεπερνούν²¹.

8. Id., op.cit. Βλ. και την άποψη που υποστηρίζει ο Δ. Α. Κυριαζής-Γουβέλης στη Φιλοσοφία των Δικαιωμάτων, 3^ο έκδ., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 103 επ.

9. Id., eod.loc. Πρβλ. και παρατηρήσεις του André Lwoff στην Εισαγωγή στο έργο του *Julien Benda*, *La trahison des clercs*, Paris, Grasset, 1975, 9. Βλ. Ακόμη, *M. Cusson*, *Les régulateurs de la criminalité*, in *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, Genève, 1994, XLVII, 135-144 (εδώ: 138-139).

10. *Αριστοτέλους*, Ηθικά Μεγάλια, 1186a1: «το γαρ ήθος έθος εσσι πολυχρόνιον· το γαρ ήθος, από του έθους έχει την επωνυμίαν· ηθική γαρ καλείται δια το εθίζεσθαι». Βλ. και Πλάτωνος, Πολιτεία, Ε, 457B: «Το μέν ωφέλιμον καλόν, το δε βλαβερόν αισχρόν». Πρβλ. και *Πλουτάρχου*, Ηθικά, 3^ο. Παρεμφερής, αλλά όχι ταυτόσημη, είναι η θέση του F. Hayek, όπως διατυπώνεται στο βιβλίο του *La présomption fatale*, Paris, P.U.F., 1993. Πρβλ., Id., *Droit, Législation et Liberté*, t.1: *Règles et Ordre*, Paris, P.U.F., 1985, 87 επ.

11. Βλ. *Ε. Θεοδώρου*, ό.π. Για την αριστοτελική προσέγγιση του θέματος, βλ. *J. Théodorakopoulos*, «La morale, la Politique, l'Instruction», in *Penser avec Aristote*, Toulouse, Erès, 1991, 543-546.

12. Id., eod.loc.

13. Βλ. *Ε. Θεοδώρου*, ό.π., *L. Strauss*, *Droit naturel et histoire*, Paris, Plon, 1954, 55 και 82, *Ed. Shils*, «Centre and Periphery», in *The Logic of Personal Knowledge: Essays Presented to Michael Polanyi*, Routledge and Kegan Paul, London, 1961, 117-130.

14. Πρβλ. *R. Boudon-F. Bourricaud*, ό.π., *Ed. Shils*, ό.π. Βλ. ακόμη, *J. Rex*, «Power, Conflict, Values and Change» in *Key Problems in Sociological Theory*, Routledge and Kegan Paul, London, 1961, 110-114 και 129-134. Για τη σχέση των αξιών προς τις στάσεις, βλ. *R. Linton*, *The Cultural Background of Personality*, 7th impression, Routledge and Kegan Paul, London, 1968, 72 επ. Για τα ασιατικά πρότυπα των διαφόρων κοινωνικών συστημάτων κατά τον *T. Parsons*, βλ. το έργο του *Sociétés. Essai sur leur évolution comparée*, Dunod, Paris, 1973, 28-29 και 36 επ. Πρβλ. *D. Szabo*, *De l'Anthropologie à la Criminologie comparée*, Vrin, Paris, 73.

15. Πρβλ. *R. Boudon*, ό.π., *Ed. Shils*, ό.π., *J.-Fr. Perrin*, *Pour une théorie de la connaissance juridique*, Droz, Genève-Paris, 1979, 72 επ.

16. Για το ζήτημα της αυτονομίας ή ετερονομίας των αξιών, βλ. *R. Boudon*, *La place du désordre*, 2^ο éd., P.U.F., Paris, 1985, 146 και 200.

17. Βλ. *Chr. Grzegorzczak*, ό.π. και *M. Ginsberg*, *On Justice in Society*, Penguin Books, Middlesex, 1965, 39.

18. *J. Etienne* κ.λπ., ό.π., 226-227.

19. Βλ. *R. Boudon-F. Bourricaud*, ό.π.

20. Βλ. *A. Pompidou*, *Souviens-toi de l'homme. L'éthique, la vie, la mort*, Vrin, Paris, 1977, 10.

21. Id., ό.π., 18-19. Πρβλ. *Κ. Δεσποτοπούλου*, «Η έννοια της ελευθερίας και η σύγχρονη μας κοινωνία», *Λόγος στην Ακαδημία Αθηνών* (Ανάπτυξη από τα Πρακτικά, τόμ. 68, 1993, 526-540). Για την πολυσήμαντη έννοια της ανθρωπίνης ελευθερίας, βλ. *Δ. Α. Κυριαζή-Γουβέλη*, ό.π., 150 επ.

Ασχολείται με την εκμετάλλευση των αναγκών για την ικανοποίηση των αναγκών του και των επιθυμιών του πόρων κι έτσι καταλήγει να χάσει κάθε επαφή με τη φύση. Έχει την τάση να βλέπει ακόμα και τους συνανθρώπους του ως μέσα για την επίτευξη των στόχων του. Μήπως δεν μιλάμε για «ανθρώπινους πόρους» μέσα στις επιχειρήσεις;²² Ή μήπως οι σύγχρονες μεγαλόπολεις δεν αποτελούν τόπο αποκάλυψης, ταυτόχρονα, της ανθρώπινης δόξας και της ανθρώπινης δυστυχίας; Το έλλειμμα της κοινωνικής αλληλεγγύης μεταφράζεται σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι κάθε λογής κρίσεις που παρατηρούνται στις ανθρώπινες κοινωνίες γεννούν και κρίσεις αξιών. Οι σχετικές παρατηρήσεις του Θουκυδίδη για την εποχή του είναι χαρακτηριστικές²³. Και μπορεί, πράγματι, να γίνει ένας παραλληλισμός με τα όσα τότε παρατηρήθηκαν.

Η σημερινή, βέβαια, κοινωνική κρίση, απορρέει, εν πολλοίς, από τη σύγκρουση ανάμεσα στον οικονομικό ορθολογισμό και τις επιθυμίες των ανθρώπων. Ο άνθρωπος παράγων απουσιάζει ολοκληρωτικά από αυτόν τον ορθολογισμό. Εξαφανίζεται μπροστά στην έννοια της ανταγωνιστικότητας. Έτσι διαγράφεται το υποκείμενο στο όνομα της απόλυτης προτεραιότητας του αντικειμένου²⁴. Η ίδια λογική επιβάλλει τη συστηματική καταστροφή της κοινωνικής νομοθεσίας που οικοδομήθηκε με αγώνες. «Εύλογα διερωτάται κανείς αν η πολιτική ασκείται πλέον για την ευημερία των ανθρώπων ή για την ευημερία των μακροοικονομικών δεικτών»²⁵, σημείωσε κάποιος νηφάλιος παρατηρητής. Στο όνομα της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας καταδικάζεται ένα ολόκληρο οικοδόμημα πολιτικών αξιών που συνδεόταν με την ύπαρξη του κοινωνικού κράτους, με τη δημοκρατική ισότητα των δικαιωμάτων στην υγεία, στην παιδεία, στην εργασία, στον πολιτισμό, με την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού²⁶.

Η μεταβιομηχανική κοινωνία επέφερε βαθειές αλλαγές στις στάσεις και στις νοοτροπίες. Τις ταχικές διαφορές αντικατέστησαν νέες κοινωνικές ιεραρχίες που εγκαθιδρύουν τα μεγάλα τεχνοκρατικά κέντρα, με βάση την κατανάλωση²⁷. Ορισμένοι φοβούνται πως σε μια αγορά χωρίς σύνορα η πολιτική κινδυνεύει να αφανισθεί²⁸.

Για το σύγχρονο άνθρωπο ό,τι δεν μπορεί να μεταφραστεί σε όρους ωφελιμότητας και εργασιακής αποτελεσματικότητας είναι, σε μεγάλο βαθμό, ακατανόητο και απαράδεκτο. Ενώ αφηγησιακά –ας θυμηθούμε τον Αριστοτέλη και το «κοινή συμφέρον» - ο ωφελιμισμός γεννιέται ορθολογικός, εξισωτικός και δημοκρατικός, σήμερα υποβαθμίζει το λόγο σε εξορθολογισμό, την επιστήμη σε επιστημονισμό και τη δημοκρατία σε τεχνοκρατισμό. Στη σύγχρονη εποχή ο άνθρωπος τείνει να υποβαθμισθεί μόνο στη διάσταση του «*homo oeconomicus*»²⁹. Το

πλατωνικό «χρημάτων πάντων μέτρον άνθρωπος» έχει πλήρως αντιστραφεί στις μέρες μας και αντικατασταθεί από το «ανθρώπων πάντων μέτρον χρήμα»³⁰.

Κατά ένα αξιόλογο διανοητή του καιρού μας, τα δέκα σύγχρονα δεινά είναι:

- Πρώτα απ' όλα η αναγωγή του ανθρώπινου λόγου σε επιστημονικό λόγο, με τη συνακόλουθη επικυριαρχία του επιστημονισμού.

- Ύστερα, οι απολυταρχικές ιδεολογίες που έχουν ως συνέπεια τη λήθη του Είναι.

- Ο εμπειρισμός για τον οποίο μετράει μόνο το χειροπιαστό και ακυρώνονται όλα όσα αφορούν τον χώρο της σκέψης.

- Το γεγονός ότι αυτό που κάποτε ονομαζόταν ευτυχία σήμερα έχει εκπέσει στην επιδίωξη υλικής ευμάρειας.

- Η αναγωγή της βίας - η οποία κυριαρχεί σε κάθε επίπεδο, λεκτικό, ηθικό και φυσικό - σε σύστημα.

- Η απώλεια της αίσθησης της ομορφιάς.

- Η συρρίκνωση του έρωτα στις διαστάσεις του σώματος.

- Ο ατομικισμός που διαλύει τις ανθρώπινες σχέσεις.

- Η διάλυση της αίσθησης του κόσμου και των πραγμάτων, έτσι ώστε σήμερα να κυριαρχεί παντού το χάος.

- Ο υλισμός που κι αυτός οδηγεί στη λήθη του Είναι³¹.

Κι έτσι φθάνουμε να διαβάζουμε στις εφημερίδες –σημεία των καιρών! - ειδήσεις του τύπου: Οι καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης διαδηλώνουν στους δρόμους μεγάλης ευρωπαϊκής χώρας για «διδασκαλία χωρίς φόβο», αποφασισμένοι να μην ανεχθούν άλλα κρούσματα βίας σε βάρος τους³² ή πως χιλιάδες κοινωνικά απόκληροι, χωρίς στέγη, είναι παραπεταμένοι στα άστυλα ή στις φυλακές, όταν δεν τους καίνε ζωντανούς³³. Ή ακόμη, πως σε άλλη, επίσης μεγάλη, ευρωπαϊκή χώρα θεριεύει το φαινόμενο της παιδικής πορνογραφίας, όπου τα μικρά παιδιά παρουσιάζονται, σε υλικό που προορίζεται για ευρύτερο κοινό, να κακοποιούνται σεξουαλικά από τους ίδιους τους γονείς τους ή από άλλα μέλη της οικογένειάς τους³⁴.

Βέβαια, παρά τα όσα μόλις προαναφέρθηκαν, η πιο στοιχειώδης παρατήρηση μας δείχνει πως οι άνθρωποι διατηρούν και σήμερα, όπως και χτες, κάποιες κανονιστικές απαιτήσεις. Συνεχίζουν να αντιδρούν σε πάρα πολλά πράγματα και καταστάσεις, να αποτιμούν θετικά ή αρνητικά, κάποιες δημόσιες αποφάσεις. Όπως υπάρχουν θετικές βεβαιότητες, έτσι υπάρχουν και αξιολογικές. Ο σκληρός πυρήνας του αξιακού μας συστήματος ανθίσταται ακόμη³⁵.

Και αυτά μεν ως προς το επίπεδο της καθημερινής πραγματικότητας. Τι γίνεται στο επίπεδο της *θεωρίας*: Το αίσθημα που έχουμε για μια κρίση αξιών εκφράζει και το γεγονός πως η σύγχρονη κοινή άποψη δεν επιτρέπει να σκεφθούμε τις αξίες, παρά ως απότοκες του συμβατικού, του

Methodological Perspectives in Criminology», in *International Annals of Criminology*, vol. 32, 1994, 39-60 (εδώ: 52-57) για τις συνέπειες αυτής της αντίληψης στην Εγκληματολογία.

22. Βλ. *A. Pompidou*, ό.π., 20.

23. Βλ. *Θουκυδίδη*, *Ιστορία*, Β43, Γ45, και Γ82. Πρβλ. *Jacqueline de Romilly*, *Ο νόμος στην ελληνική σκέψη*, Το Άστυ, Αθήνα, 1995, 75 και *H. Kahn - A. J. Wiener*, *L'an 2000*, *R. Laffont*, Paris, 1968, 90, 260 επ., 275.

24. Βλ. Άρθρο: «Ο οικονομικός ορθολογισμός διαιρεί την κοινωνία», *Εφημ. Η Καθημερινή*, 24.12.1995.

25. Ό.π. Βλ. και *B. Spitz*, *La morale à zéro*, *Le Seuil*, Paris, 1995, 28,47,48,66,102.

26. Βλ. *J. Habermas*, «Η Αγορά εναντίον της Πολιτικής», Άρθρο στην *Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25.2.1996. Πρβλ. *J. B. de Foucauld-D. Piveteau*, *Une société en quête de sens*, *Jacob*, Paris, 1995, 143 επ., *P. Himmelstrup*, «The Welfare Society in Transition», in *W. Cave-P. Himmelstrup* (eds.), *The Welfare Society in Transition: Problems and Prospects of the Welfare Model*, *The Danish Cultural Institute*, Copenhagen, 1995, 9 επ., και (στο ίδιο), *B. Lenan*, «The Danish Utopia: About Ostracism, Marginalization and Human Dignity», 173-179. Βλ. ακόμη, *A. Touraine*, *Qu'est-ce que la démocratie?*, *Fayard*, Paris, 1994, 277.

27. Βλ. Άρθρο *A. Δελγηώρη*, «Η παρακμή της δημοκρατίας των μαζών», στην *Εφημ. Η Καθημερινή*, 7.1.1996.

28. Βλ. Άρθρο *J. Habermas*, ό.π.

29. Βλ. Άρθρο *Θ. Γιαλκέτση* στην *Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 17.3.1996. Βλ. και *Fr. Sack*, «Conflicts and Convergences of Theoretical and

30. Πρβλ. *Πλάτωνος*, *Θεαίτητος*, 183 C.

31. *J. Reale*, *Saggezza antica*, 1995.

32. Βλ. *Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 10.3.1990.

33. Βλ. *Εφημ. Το Έθνος της Κυριακής*, 24.3.1996.

34. Βλ. *Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 17.3.1996.

35. Πρβλ. *R. Boudon*, *Le juste et le vrai. Études sur l'objectivité des valeurs et de la connaissance*, *Fayard*, Paris, 1995, 52-53, *J. Étienne* κ.λπ., *op.cit.*, 230. Είναι ενδεικτικό του κλίματος που τείνει να επικρατήσει, το παράδειγμα του αγώνα κατά της διαφθοράς, η οποία δυστυχώς παρουσιάζεται έντονη σε πολλές χώρες. Πρβλ. *J.-P. Thierry*, *Lettre ouverte à ceux que les petits juges rendent nerveux*, *A. Michel*, Paris, 1994, 137 επ., *J. M. Pontant-Fr. Szpiner*, *L'État hors la loi*, *Fayard*, Paris, 1989, 87 επ.

κοινωνικού ετεροπροσδιορισμού, του τυχαίου, του παραλόγου ή της πολιτιστικής αυθαιρεσίας». Σαν συμμούς που αλλάζουν³⁶. Κάθε λόγος πάνω στο πραγματικό χαρακτηρίζεται ως απλή γνώμη («δόξα»).

Όστε η κρίση αξιών είναι, επίσης, αν όχι κυρίως, και *κρίση της θεωρίας των αξιών*, τις οποίες τείνουν να παρουσιάσουν και να αντιμετωπίσουν ως φαντασιώσεις ορισμένα από τα κινήματα ιδεών που έχουν σημαντική επίδραση στην εποχή μας. Η απώλεια της ιδέας πως υπάρχει αντικειμενική γνώση, η απώλεια της αξίας του επιχειρήματος, του διαλόγου και της κριτικής, η αποσύνθεση μιας γενικής θετικής καλλιέργειας είναι χαρακτηριστικά αυτών των τάσεων. Παρουσιάζουν μια εσφαλμένη εικόνα του ατόμου και της κοινωνίας και διαδίδουν μια μηδενιστική αντίληψη της γνώσεως και των αξιών³⁷.

Πώς φθάσαμε σ' αυτήν την κατάσταση; Ο θετικισμός και ο μεταμοντερνισμός δεν είναι άμοιροι ευθυνών³⁸. Δεν είναι, βέβαια, οι μόνοι υπεύθυνοι. Ο πρώτος—σε όλες τις εκφράσεις του, ιδιαίτερα σε αυτήν του νεοθετικισμού και του εμπειρισμού—οδήγησε στην ιδέα πως μόνο λόγοι αντικειμενικά ισχύοντες μπορούν να έχουν μια αιτιώδη επίδραση στις πεποιθήσεις του κοινωνικού υποκειμένου. Εξάλλου, κυριώτερη θέση του μεταμοντερνισμού είναι πως οι αξίες αποτελούν ψευδαισθήσεις³⁹—θέση που οδηγεί στον μηδενισμό⁴⁰.

Ο κυριώτερος λόγος αυτής της κατάστασης οφείλεται στο γεγονός της εμφανιζόμενης—απ' αυτές τις κινήσεις—στο επίπεδο της Επιστημολογίας, ριζικής αντίθεσης του υποκειμένου και του αντικειμένου της γνώσης. Το πρώτο είναι ενεργητικό και βασικό για την καθιέρωση της σχέσης της γνώσης, ενώ το δεύτερο είναι παθητικό και δευτερεύον. Αν αυτό το σχήμα μπορεί εύκολα να εφαρμοσθεί στη Μεθοδολογία των θετικών επιστημών που βλέπουν τον κόσμο ως παθητικό υποκείμενο παρατήρησης, είναι απολύτως ακατάλληλο για την ανθρώπινη και κοινωνική πραγματικότητα, όπου ο άνθρωπος είναι ταυτόχρονα υποκείμενο και αντικείμενο της γνώσης. Κατά συνέπεια, σ' αυτή την περίπτωση, είναι αναγκαίες άλλες εννοιολογικές κατηγορίες⁴¹.

Ως αποτέλεσμα αυτής της οπτικής στο επίπεδο της θεωρίας των αξιών, αυτές θα πρέπει να βρίσκονται, μοιραία, είτε στη μία, είτε στην άλλη πλευρά αυτού του επιστημολογικού φραγμού, δηλ. είναι αδύνατο να αποφύγουμε την ακόλουθη επιλογή: η αξία είναι είτε αντικείμενο της γνώσης, πράγμα που οδηγεί στον αντικειμενισμό, είτε μια κατηγορία της γνώσης, πράγμα που οδηγεί στον υποκειμενισμό. Πρόκειται, βέβαια, για ψευδοδιλήμμα. Η υπέρβασή του μπορεί να γίνει, αν συνειδητοποιήσουμε—και ότι μηχανικά απλώς επαναλαμβάνουμε—τη σημασία της διαπίστωσης του Αριστοτέλη πως «*άνθρωπος είναι κοινωνικό ον*» και αν, κατά συνέπεια, η Επιστήμη έχει ως αφητηρία της τον «*συλλογικό*» άνθρωπο ή την ομάδα και όχι το επιφανόμενο της, το άτομο⁴².

II. Αν έτσι έχουν τα πράγματα, ποιές είναι οι επιπτώσεις στην επιστήμη της Εγκληματολογίας; Και εδώ, όπως και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες, υπάρχει κρίση. Σοβεί εδώ και σαράντα χρόνια. Είναι ορατή, τόσο στο επιστημολογικό και μεθοδολογικό επίπεδο, όσο και σε εκείνο της θεωρίας και της έρευνας, αλλά και των συνεπειών και των εφαρμογών τους.

36. Πρβλ. R. Boudon, *op.cit.*, 53-54.

37. *Id.*, *op.cit.*, 54-55.

38. *Id.*, *op.cit.*, 91.

39. *Id.*, *op.cit.*, 341.

40. *Id.*, *op.cit.*, 499. Βλ. και A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Blackwell, Oxford, 1990. Βλ. επίσης, V. Kraft, Ο κύκλος της Βιέννης και η γένεση του νεοθετικισμού, Μίφρ., Γ. Μανάκου, Γνώση, Αθήνα, 1986, 183 επ.

41. Πρβλ. Chr. Grzegorzczak, *ό.π.*, 108. Για τις παρατηρούμενες στον χώρο της Κοινωνιολογίας νέες επιστημολογικές αναζητήσεις, αλλά και συγκρούσεις, βλ. Ph. Corcuff, *Les nouvelles sociologies*, Nathan, Paris, 1995, 115 επ.

42. *Id.*, *op.cit.*, 110. Για την προσπάθεια υπέρβασης της παραδοσιακής αντίθεσης υποκειμενισμού και αντικειμενισμού από τον A. Giddens, βλ. το έργο του *La constitution de la société*, P.U.F., Coll. «Sociologie», Paris, 1987, 74 επ.

Από *επιστημολογική άποψη*, πρώτα απ' όλα, παρατηρείται μια πραγματική κρίση ταυτότητας της Εγκληματολογίας. Είναι συνάρτηση της αντιπαράθεσης δύο παραδειγματικών προτύπων, του συναινετικού και του συγκρουσιακού⁴³. Ουσιαστικά πρόκειται για δύο βασικές απόψεις που συγκροτούν διαφορετικές κοινότητες σκέψης και έχουν επίδραση όχι μόνο στον επιστημολογικό τομέα, αλλά και σ' εκείνους της μεθοδολογίας, της δεοντολογίας και της θεωρίας⁴⁴.

Οφείλεται, επίσης, στις έντονες επιστημολογικές συγκρούσεις στις κοινωνικές επιστήμες, απότοκες διαφόρων κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών καταστάσεων.

Εκτός, βέβαια, από τη γενική επιστημονική ατμόσφαιρα υπάρχουν και ιδιαίτεροι λόγοι που επέδρασαν στην Εγκληματολογία. Κυριώτεροι απ' αυτούς είναι η σχετική αποτυχία της συγκριτικής κλινικής Εγκληματολογίας, τα διάφορα μεθοδολογικά εμπόδια που αναφέρονται στη μη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος εγκληματιών και μη εγκληματιών που χρησιμοποιείται στην εμπειρική έρευνα και που οδηγεί, αναπόδραστα, σε σαθρά πορίσματα. Αλλά και η ίδια η φύση του αντικειμένου της Εγκληματολογίας, όπως και η διαφορετική επιστημονική προέλευση των εγκληματολόγων⁴⁵. Παρά τα μεγάλα βήματα που έχουν γίνει για την ενοποίηση και απορρόφηση όλων των ρευμάτων, η Εγκληματολογία στεγάζει ακόμη ετερογενείς ομάδες διανοητών και ερευνητών.

Η κρίση αυτή οδηγεί σε σύγχυση ακόμα και σχετικά με το *αντικείμενο* της Εγκληματολογίας. Συχνά διαπιστώνεται μια τάση πολωτική: άλλοι ασχολούνται με τη διερεύνηση των παραγόντων που εξηγούν τη δράση των παραβατών του ποινικού νόμου και άλλοι, αντιθέτως, με εκείνους που εξηγούν τη δράση των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος: συμπεριφορά του εγκληματία έναντι της συμπεριφοράς του ποινικού συστήματος και των φορέων του.

Το παράλογο αυτής της διχοτόμησης του αντικειμένου της Εγκληματολογίας οδηγεί σε αδιέξοδα, λογικά και επιστημολογικά—πραγματικά αδιέξοδα αυτή τη φορά. Ορισμένοι φθάνουν μέχρι του σημείου να προτείνουν—μη αντιλαμβανόμενοι την απόσταση που τους χωρίζει από την πραγματικότητα—την ουσιαστική αυτοκτονία της επιστήμης της Εγκληματολογίας. Και μόνο αυτή η στάση δικαιώνει όσους ισχυρίζονται πως—πέρα απ' όλα τα άλλα—η κρίση στις κοινωνικές επιστήμες φανερώνει και μια ηθική κρίση των ίδιων των επιστημόνων.

Η επιστήμη της Εγκληματολογίας δεν μπορεί να αναπτυχθεί ούτε και να επιτελέσει τον σκοπό της, αν δεν ξεκαθαρίσει πως αντικείμενό της είναι η διερεύνηση του *συνολικού εγκληματικού φαινομένου* και η ανάλυση των επιμέρους στοιχείων που το συνθέτουν, δηλ. η διακρίβωση των σχέσεων μεταξύ ποινικού νόμου—εγκλήματος—ποινης και των συνδετικών στοιχείων τους—κράτους και εγκληματία—και της μεταξύ τους διαντίδρασης⁴⁶.

43. Βλ. D. Szabo, «Sociological Criminology and Models of Juvenile Delinquency and Maladjustment», in *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 434, 1977, 137-150 (εδώ: 138 και 149), *Id.*, *Criminologie et politique criminelle*, Vrin—Les Presses de l'Université de Montréal, Paris-Montréal, 1978, 25 επ. και 69 επ.

44. *Id.*, *op.cit.*, 149. Βλ. και Chr. Atias, *Le traitement des délinquants*, Vrin, Paris, 1991, 27 επ., Fr. Sack, «Conflicts and Convergences in Criminology», in *International Annals in Criminology*, vol. 33, 1994, 39-60 (εδώ: 40-43), M. Spector—G. Casadamont, «Profils épistémologiques en Criminologie comparée», in *Déviance et Société*, vol. 2, 1978, 349-364.

45. Βλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, 111.

46. Πρβλ., Ιακ. Φαρσεδάκη, *Η εγκληματολογική σκέψη*. Απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, τ.Α, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990, 11. Στοιχεία Εγκληματολογίας, 14. Βλ. και Κ. Δ. Σπινέλλη για την εξέλιξη των ερευνών «Από τον εγκληματία άνθρωπο στη διερεύνηση του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης», in *Μνήμη ΙΙ Γ, Αντ. Σάκκουλα*, Αθήνα, 1053 επ. Για το ίδιο θέμα,

Κάθε επιστήμη βασίζεται στο τεκμήριο πως στη φύση, όποιες κι αν είναι οι μορφές ή οι διαδικασίες, υπάρχει μια τάξη, την οποία το ανθρώπινο πνεύμα, μέσω της παρατήρησης και της λογικής, μπορεί με μικρότερη ή μεγαλύτερη ενάργεια να αποκαλύψει. Στις κοινωνικές επιστήμες, είναι αλήθεια, η μελέτη των «νόμων» που διέπουν την κοινωνική ζωή και την ανθρώπινη συμπεριφορά είναι τόσο δύσκολη που θεωρείται από πολλούς ως ακατόρθωτη. Κι έτσι οδηγούνται σ' ένα πλήρη σχετικισμό.

Αλλ' όπως ξέρουμε, ακόμη και στις θετικές επιστήμες, πλέον, χρησιμοποιείται για κάθε γενίκευση η πιθανότητα και όχι η βεβαιότητα. Ωστε οι δυσκολίες που συναντά ο εγκληματολόγος δεν θα πρέπει να τον οδηγούν σε παραίτηση, ούτε σε παραδοχές τέτοιες, ώστε να είναι εμφανές ότι εθελουφλεί⁴⁷.

Είναι, βέβαια, ένα θεμελιακό ζήτημα το ποιά θέση έχουν οι αξίες του ίδιου του επιστήμονα στο επιστημονικό του έργο⁴⁸. Κατά την άποψή μας, είναι εφικτή η *υψηλού βαθμού ελευθερία και η αντικειμενικότητα στις κοινωνικές επιστήμες*, χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι έσχατες αξιολογικές αυτοδεσμεύσεις κάθε κοινωνικού επιστήμονα δεν προσδιορίζουν τα προβλήματα για τα οποία θα έδειχνε ενδιαφέρον, τις προϋποθέσεις και τις παραδοχές που θα ενσωμάτωνε στις θεμελιώδεις θεωρητικές του συλλήψεις και την έκταση και ποικιλία των δεδομένων που θα διερευνούσε⁴⁹.

Κι όσο κι αν κανείς επιστήμονας δεν μπορεί να αποβάλει πλήρως κάποιες προκαταλήψεις και τον υποκειμενισμό του, η Επιστήμη – συνισταμένη της συμβολής όλων των επιστημόνων – είναι κάτι το διαφορετικό. Δεν μπορεί παρά να είναι αντικειμενική. Ούτε ο επιστήμονας είναι άξιος του ονόματός του αν δεν ενεργεί κατά τους κανόνες της επιστήμης του. Άλλωστε εκείνο που διακρίνει τελικά τον πραγματικό επιστήμονα είναι η έντιμη στάση του έναντι του αντικειμένου που μελετά.

Υπάρχουν επιστημολόγοι ή ιστορικοί των επιστημών που, είτε από άγνοια ή μερική γνώση του αντικειμένου τους, είτε από σύγχυση, θεωρούν πως οι *έννοιες* της αλήθειας, της αντικειμενικότητας, ακόμη και της λογικής, είναι σχετικές⁵⁰.

Όμως, όπως σωστά παρατηρήθηκε⁵¹, η δήθεν επιστημολογική ασυνέχεια διαψεύδεται από την ύπαρξη ενός ελληνικού *υπερ-παραδείγματος* ή *μετα-παραδείγματος*, σχετικά με το τί είναι *επιστημονική σκέψη* και το οποίο εξακολουθεί να μας διέπει. Συνοψίζεται σε μερικές ιδέες: α) στο «λόγον διδόναι», δηλαδή *γιατί* το λές αυτό, β) στο τί είναι δεκτό ως *απόδειξη*, δηλαδή ως αυστηρή λογική ή πειραματική επαλήθευση, αφού κανένας άλλος τρόπος αποδείξεως δεν υπάρχει και γ) στη μεταφυσική θέση μιας εν μέρει τουλάχιστον υπάρχουσας πρακτικής δυνατότητας εξήγησης του κόσμου.

Η σύγχυση και κρίση στον επιστημολογικό τομέα μεταφέρεται και σ' εκείνον της *Μεθοδολογίας*. Ανάλογα με το τί θα θεωρηθεί ως αντικείμενο της Εγκληματολογίας, θα επιλεγεί και η αντίστοιχη μέθοδος και θα χρησιμοποιηθούν οι κατάλληλες τεχνικές προσέγγισης. Το πρόβλημα τέθηκε ιδιαίτερα από όσους περιορίζουν και εξαντλούν το αντικείμενο της Εγκληματολογίας στην κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα. Φοβούνται πως για την ανάλυσή της θα είναι αναγκασμένοι να εγκατα-

λείψουν την επιστημονική λογική, μια που η πολιτειακή αντίδραση στο έγκλημα υπακούει στη δική της λογική, εκείνη της πολιτικής⁵². Είναι φανερό πως ο περιορισμός του αντικειμένου της Εγκληματολογίας σ' ένα μόνο από τα στοιχεία του εγκληματικού φαινομένου, αντί να διευκολύνει την ανάλυση και την ερμηνεία, την καθιστά ελλιπή, αν όχι αδύνατη. Το πρόβλημα του πλαισίου αναφοράς είναι βέβαιο πως δεν είναι αδιάφορο, σχετικά⁵³.

Άλλο, βέβαια, είναι το ζήτημα της σύγχυσης τριών διαφορετικών επιπέδων: της τιμωρούμενης εγκληματικότητας (κατηγορίας κοινωνικο-νομικής), της εντιμότητας (κατηγορίας ηθικής) και των ανθρωπολογικών χαρακτήρων (κατηγορίας ανατομικής και φυσιολογικής). Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρήθηκε να συνδεθούν ορθά κατακρίθηκε⁵⁴.

Όσον αφορά την εγκληματολογική *θεωρία*, είναι γνωστό πόσο οι αξίες παρέχουν λόγους για δράση και, κατά συνέπεια, είναι σημαντικές για την εξήγηση των ανθρώπινων πράξεων, άρα και των εγκληματικών. Αρκετές εγκληματολογικές θεωρίες βασίσθηκαν σ' αυτές. Λ.χ. οι υποπολιτισμικές θεωρίες της παρέκκλισης επιχειρήσαν να ερμηνεύσουν τις διάφορες μορφές της ως την έκφραση αξιών διαφορετικών από εκείνες που εμπεριέχονται στο νόμο.

Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού εξηγεί το έγκλημα ασχολούμενη με το πώς αποκτώνται, με την κοινωνική εκμάθηση, οι «μη-κανονικές» αξίες. Ενώ η θεωρία της ανομίας δείχνει πώς η πίεση μέσα στα πλαίσια ενός συστήματος «κανονικών» αξιών μπορεί να οδηγήσει σε εκφράσεις «μη-κανονικών» αξιών, κ.ο.κ⁵⁵. Και, βέβαια, οι αξίες βρίσκονται στο κέντρο των ερμηνειών που επιχειρούν οι διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος⁵⁶.

52. Πρβλ. *Chr. Debuyt*, «Pour introduire une histoire de la Criminologie: les problématiques de départ» in *Déviance et Société*, vol. 14, 1990, 347-376 (εδώ: 350). Βλ. και τις παρατηρήσεις του *A. Pires*, «La Criminologie d'hier et d'aujourd'hui», in *Chr. Debuyt – Fr. Digneffe – J.-M. Labadie – A. Pires*, *Histoire des savoirs sur les crimes et la peine*, t.1, Les Presses de l'Université de Montréal-Les Presses de l'Université d'Ottawa- De Boeck Université, 1995, 13-67 (εδώ: 65-66).

53. Πρβλ. *R. Boudon*, *Le juste et le vrai*, 509 επ.

54. Είναι γνωστές οι παρατηρήσεις του *L. Manouvrier* στο άρθρο του «Questions préalables dans l'étude des criminels et des honnêtes gens», in *Archives d'Anthropologie Criminelle*, 1892, 557 επ. Πρβλ. *Ph. Robert – P. Lascoumes – M. Maluszynski*, «Une étude de méthode: le Mémoire de Manouvrier», in *Déviance et Société*, 1986, 223-246 και *Ιακ. Φαρσεδάκης*, *Η εγκληματολογική σκέψη*, 197 επ., 217-218, 297 επ., *Id.*, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, 91.

55. Βλ. *G. Vold – Th. Bernard*, *Theoretical Criminology*, 3rd ed., Oxford University Press, New York, 1986, 214 επ. και 269, *D. Szabo – M. Le Blanc – L. Deslaunies – D. Gagné*, «Interprétations psychoculturelles de l'inadaptation juvénile dans la société de masse contemporaine», in *Acta Criminologica*, I, 1968, 9-123 (εδώ: 15), *N. Emler – St. Reischer*, *Adolescence and Delinquency*, Blackwell, Oxford, 1995, 12 επ., *M. Cusson*, *Le contrôle social du crime*, P.U.F., Paris, 1983, 95 επ., *Fr. Digneffe*, *Éthique et délinquance*, Meridiens Klincksieck-Médecine et Hygiène, Genève, 1989, 54,76 και 98, *J. Verin*, *Pour une nouvelle politique pénale*, L.G.D.J., Paris, 1994, 19-29, *J. E. Conklin*, *Criminology*, 5th ed., *Allyn and Bacon*, Boston-London, 1995, 191-196 και 207, *Chr. Debuyt*, *Criminels et valeurs vécues*, Publications Universitaires, Louvain, 1960, *G. Lemire*, *Anatomie de la Prison*, P.U.M.- Economica, Montréal – Paris, 1988, 35 επ., 47 και 55.

56. Πρβλ. *M. Cusson*, *Le contrôle social du crime*, 114-126, *Id.*, *Pourquoi punir?*, Dalloz, Paris, 1987, 14, *Chr. Debuyt*, *Modèle éthologique et Criminologie*, *P. Mardaga*, Liège-Bruxelles, 1985, 95-96 και 165 επ., *Chr. Atias*, *Le traitement des délinquants*, 26, *E. Λαμπροπούλου*, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζής, Αθήνα, 1994, 286, *M. W. Klein*, «Criminological Theory and Public Policy: Selected American Experiences», in *International Annals of Criminology*, vol. 23, 1985, 45-64, *J. Conklin*, ό.π., 207, *K. A. Παπαγεωργίου*, «Κοινωνική ηθική και αντεγκληματική πολιτική», in *N. E. Κουράκης* (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, I, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1984, 129-140, *Fr. Tulkens*, «Les transformations du droit pénal aux États-Unis. Pour un autre modèle de justice», in *Nouveaux itinéraires en droit. Hommage à François Rigaux*, Bruylant, Bruxelles, 1993, 461-493 (εδώ: 481 και 492).

Βλ. *J. Carbonnier*, *Sociologie juridique*, P.U.F., Coll. «Quadrige», Paris, 1994, 138 επ.

47. Βλ. *Th. Sellin*, *Conflits de culture et criminalité*, Pedone, Paris, 4 επ.

48. Πρβλ. *H. Becker*, ό.π. και *Max Weber*, «The Meaning of Ethical Neutrality», in *H. A. Finch* (trad. and ed.), *Max Weber on the Methodology of the Social Sciences*, The Free Press, Glencoe, Ill., 1949, 1-47.

49. Πρβλ. *H. Becker*, ό.π.

50. Πρβλ. *R. Boudon*, *Le juste et le vrai*, 331 και 523.

51. Βλ. *K. Καστοριάδη*, in *Εφημ. Το Βήμα*, 17.12.1995. Βλ. και *K. Καστοριάδης*, *Φιλοσοφία και Επιστήμη. Ένας διάλογος με τον Γεώργιο Α. Ευαγγελόπουλο*, Εκδόσεις «Ευρασία», Αθήνα 2004, 124-125.

Εκείνο, όμως, που αξίζει να σημειώσει κανείς εδώ, είναι πως η ιστορία της εξέλιξης των εγκληματολογικών θεωριών μαρτυρεί πως, συχνά, αυτές δεν είναι σύστοιχες προς την κατάσταση της επιστημονικής γνώσης, αλλά πως μάλλον προσαρμόζονται προς τις αλλαγές στις στάσεις, στις θεωρούμενες ως αξίες ή και στους επιστημονικούς συρμούς. Σε περιόδους κρίσεων, βέβαια, η διάσταση πραγματικότητας και θεωρίας διευρύνεται⁵⁷.

Η εγκληματολογική έρευνα δεν έμεινε, με τη σειρά της, ανεπηρέαστη από την κρίση. Ο χώρος της βασικής έρευνας περιορίσθηκε, ενώ υπερανάπτυχθηκε η εφαρμοσμένη έρευνα και παρατηρείται ένας πληθωρισμός εκτιμητικών ερευνών⁵⁸. Αυτό είναι ένα γενικότερο φαινόμενο που παρατηρείται σε πολλές επιστήμες. Όλος ο ζωτικός χυμός της επιστήμης, ολόένα και περισσότερο, πηγαίνει προς τις εφαρμογές και ολόένα και λιγότερο προς τη βασική έρευνα και τη θεωρία⁵⁹.

Ουδέν κακόν αμιγές καλού, βέβαια. Μια και οι έρευνες μας επέτρεψαν να διαπιστώσουμε καλλίτερα τη σύγχυση και την κρίση που επικρατεί κατά την αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος. Τις στρεβλώσεις και παρενέργειες του «συστήματος» απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και τις αδικίες στις οποίες η λειτουργία του οδηγεί. Αλλά και την αναποτελεσματικότητα της ασκούμενης αντεγκληματικής πολιτικής.

Σ' αυτό το σημείο εγείρονται σοβαρότατα ζητήματα, όπως λ.χ. στο επίπεδο της θέσπισης των κανόνων: α) πώς συμβαίνει, ενώ αυτοί αφηρημένα και εκ των προτέρων, με βάση αξιολογικές κρίσεις, πρέπει να υλοποιούν βασικές αρχές και αξίες και να υπηρετούν το κοινό συμφέρον, να στερούνται δικλείδων ασφαλείας, με αποτέλεσμα να καταλήγουν, όχι σπάνια, να χρησιμοποιούνται εργαλειακά από ορισμένους μόνο, για την επιβολή των προσωπικών ή ομαδικών τους συμφερόντων,⁶⁰ β) στο επίπεδο της εφαρμογής των κανόνων: πώς η διακηρυσσόμενη ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου τελικά δεν υλοποιείται, με την επιλεκτική λειτουργία των διαφόρων φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, πράγμα που οδηγεί σε κραυγαλέες ανισότητες⁶¹; Αλλά και με την ασυνεπή, αναφατική και, εν πολλοίς, αυθαίρετη αντιμετώπιση των εγκληματιών, με συνέπεια οι ομολογούμενες λειτουργίες της ποινής να μην επιτυγχάνονται – αν και όταν επιδιώκο-

νται πράγματι – και να επιτελούνται άλλες ανομολόγητες;⁶² γ) τέλος, στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής: πώς, παρά τη συνεχή εξάπλωση του ποινικού οπλοστασίου και τις συνεχείς προσπάθειες βελτίωσής του, η εγκληματικότητα δεν ελέγχεται, αλλά συνεχώς αυξάνεται ποσοτικά και χειροτερεύει ποιοτικά;⁶³

III. Ωστε, από την κρίση της επιστήμης της Εγκληματολογίας πολλά τα θετικά μπορούν να συναχθούν. Παράλληλα, είναι ενθαρρυντικό πως αρκετοί εγκληματολόγοι διατηρούν τη νηφαλιότητά τους και δεν παρσύνονται από πρόσκαιρους συρμούς. Ολοένα αυξάνονται εκείνοι που επιχειρούν –αξιοποιούντες και τα νέα στοιχεία που προέκυψαν κατά την κρίση ή που προυπήρχαν και φωτισίσθηκαν εξ αιτίας της– να υπερβούν τις όποιες στείρες αντιπαραθέσεις τους και να αντιμετωπίσουν με πιο καθαρή ματιά τα προβλήματα.

Έχει, πράγματι, ωριμάσει η ανάγκη να επιχειρηθεί μια νέα *Σύνθεση*. Ναι, αλλά πώς;

Πιστεύω πως μπορούμε να αξιοποιήσουμε ορισμένα κεκτημένα της ανθρωπίνης σκέψης και επιστήμης που γεννήθηκαν εδώ, σ' αυτόν τον

57. Πρβλ. G. Vold – Th. Bernard, ό.π., 6.

58. Βλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984, 19-20.

59. Βλ. Κ. Καστοριάδη, ό.π.

60. Πρβλ. E. M. Lemert, «Deviance and Social Control» in P. Worsley (ed.), *Modern Sociology*, 2nd ed., 1979, 623-643 (εδώ: 626), Th. Sellin, ό.π., 21, G. Vold – Th. Bernard, ό.π., 320, H. Schüler-Springorum, «Criminology as a Congress Issue», in *International Annals of Criminology*, 1989, 27-36 (εδώ: 30), Th. Mathiesen, «Contemporary Penal Policy. A Study in Moral Panics», in N. Bishop (ed.), *Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1986-1990*, Scandinavian Research Council, Stockholm, 1990, 112 επ. Για τα ζητήματα που θέτει ο παρατηρούμενος στις μέρες μας ποινικός πληθωρισμός, βλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, Στοιχεία Εγκληματολογίας, 26.

61. Βλ. N. Herpin, *L'application de la loi: deux poids et deux mesures*, Le Seuil, Paris, 1977, G. Vold-Th. Bernard, ό.π., 286 επ., Ιακ. Φαρσεδάκη, «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», in A. Τσιτσουρα (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1997, 135-146, Fr. Tulkens, ό.π., 470 επ., Ph. Mary, «Prison et Droits de l'Homme: Resocialisation des détenus ou resocialisation de la justice pénale?», in *La privation de la liberté dans le système pénal et les Droits de l'Homme*, Fondation Marangopoulos pour les Droits de l'Homme – Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, 143-163 και στο ίδιο: G. Houchon, «Droits de l'Homme et emprisonnement. Conséquences sur l'agenda de recherche en Criminologie», 167-182 (εδώ: 180). Βλ. ακόμη, B. Kyvsgaard, «Life in the Bottom. The Living Conditions of Law-breakers» in Bishop (ed.), ό.π., 68-79 (εδώ: 70) και J. Cruet, *La vie du droit et l'impuissance des lois*, Flammarion, Paris, 1908, 333 επ.

62. Πρβλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, «Η στέρηση της ελευθερίας και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου πριν από την δίκη», in Id., *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, 210-229. Βλ. και P. Lascoumes, «Une humble et sévère machine à mouder quels grains?», in *Pouvoirs*, t.55, 1990, 23-40, Alice Parizeau, «De l'esprit et de l'application des normes», in *Criminologie*, XI, 1978, 25-41, και στο ίδιο: G. A. B. Watson, «Critique de la justice criminelle», 6-24. Βλ. επίσης, H. Δασκαλάκη, *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1985, 56 επ. και 133 επ., A. Duff – D. Garland (eds.), *A Reader on Punishment*, («Introduction»), Oxford, 1994, 1-43, S. Buffard, *Le froid pénitentiaire. L'impossible réforme des prisons*, Le Seuil, Paris, 1973, 95 επ. και 146 επ., J.-P. Brodeur, «Cartesian Penology», in *International Annals of Criminology*, vol. 28, 1990, 107-133 (εδώ: 131-132).

63. Βλ. D. Szabo, «Sociological Criminology and Models of Juvenile Delinquency and Maladjustment», in *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 434, 1977, 137-150 (εδώ: 148), G. Vold – Th. Bernard, ό.π., 287 και 355, St. Quensel, «Crisis of Criminology. Chances for a Fresh Interdisciplinary Start?», in *International Annals of Criminology*, 1989, 37-54 (εδώ: 39), L. Baillet-J. Chaunac, *Vivre dans la peur?*, Editions sociales. Paris, 1982, passim.

Διερωτάται, βέβαια, κανείς πως θάταν δυνατό να είναι διαφορετικά, αφού εξακολουθούμε να παραμένουμε εγκλωβισμένοι, σχεδόν αποκλειστικά, στον χώρο της ποινικής μόνο παρέμβασης της πολιτείας. Βλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, «Ο εγκλεισμός των ανηλίκων και τα δικαιώματα του ανθρώπου», in Id., *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, 257-28 (εδώ: 273), L. Walgrave, «La vulnérabilité sociale: une tentative théorique pour comprendre la délinquance grave et persistante de certains jeunes», in C. Troy – Fr. Tulkens – M. Van de Kerchove (eds.), *Délinquance des jeunes. Politiques et interventions*, E. Story – Scientia, Bruxelles, 1986, 41-64 (εδώ: 60-61). Πρβλ. G. Mazzucchelli, «Criminalità, politica criminale e riforma del codice penale» in *Bulletin de Criminologie*, 1995, 47-66.

Για τη συζήτηση πάνω στην εγκληματοποίηση και απεγκληματοποίηση, βλ. L. W. Sherman, «Criminologie et criminalisation: défi et science de la sanction pénale», in *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, XLVII, 1994, 7-21, J. Braithwaite, «Criminalization, Decriminalization and Republican Theory», in *International Annals of Criminology*, vol. 32, 1994, 61-79. Βλ. ακόμη, B. Caravita (ed.), «Environment as a Value and its Protection through Criminal Law», Istituto per l'Ambiente, ISPAC, Milano 1995.

Για τις επιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις, βλ. Fr. Tulkens, ό.π., 473. Πρβλ. A. Beria di Argentine, «Pour un système de justice pénale moderne», in *Cahiers de Défense Sociale*, 1994-1995, 33-39, P.-H. Bolle, «Le procès pénal nouveau», in *Revue de droit pénal et de Criminologie*, 1995, 5-28.

Για την ιατρικοποίηση και δημοσιοιομοποίηση του ποινικού δικαίου, βλ. M. Van de Kerchove, «"Médicalisation" et "fiscalisation" du droit pénal: deux versions asymétriques de la dépenalisation», in *Déviance et Société*, V, 1-23. Βλ. ακόμη, M. Kiliias, «La criminalisation de la vie quotidienne et la politisation du droit pénal», in *Société Suisse des Juristes, Rapports et Communications*, fasc. No 4, Helbing & Lichtenhahn, Basel, 1995, 369-442.

τόπο⁶⁴. Πρώτα απ' όλα, ας λάβουμε υπόψη μας πως μια παραπλήσια, τηρουμένων των αναλογιών, με τη δική μας κρίση πέρασε και η αρχαία Αθήνα. Η αντίθεση μεταξύ νόμου και φύσης έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη σοφιστική ανάλυση και οδήγησε – μαζί με άλλους, βέβαια, παράγοντες – σε μια ηθική κρίση. Η απάντηση σ' αυτήν ήλθε από τρεις μεριές: από το Σωκράτη, πρώτα απ' όλα και το κοινωνικό του συμβόλαιο, από την πολιτική δικαίωση του νόμου με την καθιέρωση της δημοκρατίας, ύστερα, και από τη φιλοσοφική δικαίωση, με το διάλογο νόμου και λόγου, τέλος⁶⁵.

Οι επιστήμες και, κατ' εξοχήν, βέβαια, οι κοινωνικές δεν μπορούν να αναπτυχθούν – για να μην πω να υπάρξουν – παρά μόνο σε πλαίσια όπου η διακίνηση των ιδεών και ο διάλογος είναι ελεύθεροι. Η ορθολογικότητα είναι διαλογική και απαιτεί συζήτηση. Έχει, βέβαια, και μια λογική πλευρά και δεν είναι τυχαίο που ο Αριστοτέλης πρόταξε τις γενικές διαδικασίες του ορθολογικού λόγου. Η ορθολογικότητα προϋποθέτει δύο διαλογικές: μια ανάμεσα στο λογικό και στο εμπειρικό και μια ανάμεσα στο κριτικό πνεύμα και στο πνεύμα συνοχής⁶⁶. Χρειάζεται αρκετή προσοχή να μη γίνει υπέρβαση των ορίων. Το απειρίριστο κριτικό πνεύμα διαλύει τα πάντα, γίνεται ένας γενικευμένος σκεπτικισμός και κλίνει προς τον μηδενισμό. Ένα πνεύμα συνοχής χωρίς όρια παράγει θαυμαστά συστήματα ικανά να εξηγούν τα πάντα. Είναι, όμως, κλειστά στον εαυτό τους και τείνουν να γίνουν παραληρηματικά. Καταλήγουν στην εκλογίκευση που οδηγεί στον δογματισμό⁶⁷. Το δόγμα και ο μηδενισμός είναι «εσωτερικοί» εχθροί του λόγου. Είναι αντίθετοι με την επιστήμη.

Η αριστοτελική μεσότητα – εφαρμοζόμενη και στην επιστήμη – είναι ικανή να μας προφυλάξει από αυτή την υπέρβαση των ορίων. Προϋπόθεση της οποίας σύνθεσης είναι η συνειδητοποίηση ότι μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούμε να προχωρήσουμε⁶⁸. Όσον αφορά τις αξίες, η στάση μας έναντι τους είναι συνάρτηση του πώς τις αντιλαμβανόμαστε. Αν δεχόμαστε, όπως ο Αριστοτέλης, πως οι αξίες προέρχονται από πολύχρονη εμπειρική παρατήρηση των κοινωνικών υποκειμένων και αποτίμηση της σημασίας τους για την κοινωνική συνοχή και το κοινωνικό συμφέρον, τότε βρισκόμαστε σε καλό δρόμο, που, βέβαια, είναι μακρύς και επίπονος⁶⁹.

Το γεγονός πως υπάρχουν δυσχέρειες στη μελέτη του συνολικού εγκληματικού φαινομένου, αλλά και των επιμέρους στοιχείων που το συνθέτουν, καθώς, επίσης τα όποια μεθοδολογικά προβλήματα και εμπόδια που συναρτώνται προς τη φύση του αντικειμένου της και τόσα άλλα, δεν πρέπει να μας αποθαρρύνουν, ούτε και να μας καταστήσουν ανυπόμονους και να θολώσουν την επιστημονική μας κρίση. Άλλωστε,

γενικά, στον ευρύτερο επιστημονικό χώρο, οι όποιες συνθέσεις επιχειρούνται είναι μερικές και πρόσκαιρες. Πολύ περισσότερο αυτό ισχύει για την Εγκληματολογία που είναι σχετικά μια νεαρή επιστήμη.

Η σύνθεση στην Εγκληματολογία διευκολύνεται από το γεγονός ότι είναι, εκ των πραγμάτων, *συνθετική* ως επιστήμη⁷⁰. Απομένει να γίνει και διεπιστημονική ή καλλίτερα, να ολοκληρώσει την πορεία της προς την *διεπιστημονικότητα*⁷¹.

Αυτό, όπως σωστά παρατηρήθηκε, αποτελεί την *υπεραξία* της Εγκληματολογίας, τόσο από κοινωνική, όσο και από επιστημονική σκοπιά⁷². Προσφέρεται δε, κατ' εξοχήν, γι' αυτό, εξ αιτίας του εύρους και της ποιότητας του αντικειμένου της, αξιοποιώντας όλο τον πλούτο των μεθόδων των κοινωνικών επιστημών. Εδώ έγκεται, άλλωστε, η επιστημονική της αξία⁷³.

Εξάλλου, τα πρότυπα που αντιπαρατίθενται δεν είναι ασυμβίβαστα μεταξύ τους⁷⁴. Ας χρησιμεύσει ως παράδειγμα προς μίμηση – με τις αναγκαίες προσαρμογές – το ιστορικό προηγούμενο της Αθήνας που κατάφερε να συνθέσει αρμονικά την Απολλώνεια και τη Διονυσιακή προσέγγιση⁷⁵.

Η πρόκληση για την Εγκληματολογία είναι να λάβει σοβαρά υπόψη της το *μήνυμα της κρίσης* και να επωφεληθεί απ' αυτό. Να αναθεωρήσει αρκετά, ώστε να ανταποκριθεί στις επιστημονικές επιταγές, αλλά και στις κοινωνικές αναμονές⁷⁶. Κι αυτό δεν μπορεί να το κάνει ερήμην των αξιών. *Μια επιστήμη χωρίς αξίες δεν έχει καμιά αξία*⁷⁷.

Η Εγκληματολογία κινείται σε ένα ιδιαίτερο χώρο, όπου η δημοκρατική πολιτεία κινδυνεύει να έλθει σε αντίφαση με τον ίδιο της τον εαυτό. Το σύγχρονο δημοκρατικό κράτος, από τη μια μεριά, στοχεύει στην εξασφάλιση των ατομικών ελευθεριών και «μέγιστης ευτυχίας για το μεγαλύτερο αριθμό των ατόμων»⁷⁸ κι απ' την άλλη στερεί ή περιορίζει την ελευθερία των πολιτών, σύμφωνα με κριτήρια και διαδικασίες που προβλέπονται μεν στον νόμο, όμως περιέχουν τον κίνδυνο κατάχρηστος εξουσίας⁷⁹.

70. Βλ. Chr. Atias, ό.π. και U. Gatti, ό.π.

71. Πρβλ. Ιακ. Φαρσεδάκη, Η εγκληματολογική σκέψη, 78 και Id., Στοιχεία Εγκληματολογίας, 77.

72. Βλ. L. Walgrave, «À la recherche de la Criminologie», in Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, XLVI, 1993, 9-22 (εδώ: 17).

73. Id., op.cit., 20.

74. Βλ. Anthony Giddens, «“Power” in the Recent Writings of Talcott Parsons», in P. Worsley (ed.), Modern Sociology, 599-614 (εδώ: 613), Ιακ. Φαρσεδάκη, Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση, 22, Id., Στοιχεία Εγκληματολογίας, 121-122.

75. Comp. D. Szabo, «Sociological Criminology and Models of Juvenile Delinquency and Maladjustment», ό.π., 149.

76. Βλ. Stanley Cohen, «Criminological Theory: from inside out or outside in?», in International Annals of Criminology, 1989, 57-64 (εδώ: 64).

77. Βλ. L. Walgrave, ό.π., J. C. Flugel, Man, Morals and Society, Penguin Books, Middlesex, 1962, 15 επ. και 309-310.

78. Πρβλ. C. Beccaria, Περί αδίκηματων και ποινών, Μτφρ.-Σχόλια Αδαμαντίου Κοραή, ενανέκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1988, 2.

79. Βλ. L. Walgrave, ό.π., 20. Για τη σχέση της Εγκληματολογίας με τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ειδικότερα, βλ. F. Ringelheim, «Criminologie et Droits de l'Homme», in R. Bruger (éd.), Les sciences humaines et les Droits de l'Homme, P. Mardaga, Liège – Bruxelles, 1984, 72-79, Ιακ. Φαρσεδάκη, Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση, passim. Βλ. ακόμη, G. Houchon, ό.π., Ph. Mary, ό.π., R. G. Griffith, «The Administrative Issues: An Ethical and Legal Perspective», in S. Axelrod – J. Apsche (eds.), The Effects of Punishment on Human Behavior, Academic Press, New York, 1983, 317-338, Β. Παππά, Το ποινικό πρόβλημα, Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1986, 160, 166, 198 και 283-284.

64. Η οργανωθείσα από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος – με την ευκαιρία του Πέμπτου Συνεδρίου της Διεθνούς Ένωσης γαλλοφώνων εγκληματολόγων - Έκθεση, με θέμα την ελληνική συμβολή στην Εγκληματολογία, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη. Άλλωστε, όπως σωστά παρατηρήθηκε, η φυλογένεση της σύγχρονης εγκληματολογικής σκέψης αναπαράγει την οντογένεση της αρχαιοελληνικής. Πρβλ. D. Szabo, Éditorial, in Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, XLVI, 1993, No 1, 5.

65. Βλ. J. de Romilly, ό.π., 95 επ., 111 επ., 131 επ., και 145 επ. Βλ. επίσης, Κ. Σ. Κατσιμάνη, Πρακτική φιλοσοφία και πολιτικό ήθος στον Σωκράτη, Επικαιρότητα-Νικόδημος, Αθήνα, 1981.

66. Βλ. E. Morin, «Οι εχθροί του λόγου», στην Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 14.1.1996.

67. Id., eod. loc.

68. Id., eod. loc. και U. Gatti, «Criminologie et sciences humaines» in Annales Internationales de Criminologie, 1989, 65-77 (εδώ: 71). Βλ. και Γ. Κουσουλάκου, «Μεσότης και μέτρον εν τη ελληνική διανοήσει», in Ξένιον – Festschrift für P. Zepos, I, 203 – 265. Πρβλ. Chr. Debuyss, Modèle éthologique et Criminologie, P. Mardaga, Liège – Bruxelles, 1985, 160.

69. Πρβλ. και Θ. Κεσσίδη, «Τα ηθικά έργα του Αριστοτέλη», in Φιλοσοφία, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1987-1988, τ. 17 - 18, 325-354 (εδώ: 352).

Σε αυτό το σημείο, όπως και σε εκείνο των αρχών πάνω στις οποίες εδράζεται η Πολιτεία, είναι καταφανής η σημασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η οικουμενικότητά τους⁸⁰, η αναφορά σε μια αξιολο-

γία γενικής ισχύος για το ανθρώπινο γένος, η κοινωνική τους σημασία είναι θεμελιώδους χαρακτήρα. Ιδιαίτερα στον χώρο της δικαιοσύνης, όπου κάθε αυθαιρεσία και μεροληψία δρά καταλυτικά για την κοινωνική συνοχή⁸¹.

80. Βλ. A. M. B. *Laborinho Lucio*, «Pour une Europe des valeurs», in M. Delmas-Marty (éd.), *Procès pénal et droits de l'homme*, P.U.F., Paris, 1992, 269 επ. Πρβλ. R. *Badinter* «L'universalité des droits de l'homme dans un monde pluraliste», *Rapport final*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1989, 17-18 avril, 1-9 (εδώ: 2 επ.), *Mary Robinson*, «Les Droits de l'Homme à l'aube du XXIe siècle», *Conclusions*, in *Actes du Colloque du 28-30 janvier 1993*, Conseil de l'Europe, 121-132 (εδώ: 124). Για τον J. *Benda*, ό.π., 13 (Εισαγωγή A. Lwoff): «Le culte de l'universel était le legs de la Grèce à l'esprit humain».

Για τη σχετική αποστολή της Εγκληματολογίας, βλ. D. *Szabo*, *De l'Anthropologie à la Criminologie comparée*, Vrin, Paris, 1993, 82.

Για την αλληλοσύνδεση των τριών γενεών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, βλ. στο προαναφερθέν Συμπόσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης την Εισήγηση του Ph. *Aston*, «Importance de l'interaction entre droits économiques, sociaux et culturels, d'une part, et droits civils et politiques de l'autre», 62-77 (Πρβλ. Γ. Κ. *Βλάχου*, *Κοινωνιολογία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Β' έκδ., Παπαζήσης, Αθήνα, 1979, 203) και τη σύνθεση των Πορισμάτων της σχετικής συζήτησης από την Virginia Leary: 78-85.

Για τα συλλογικά δικαιώματα, βλ. F. *Rigaux*, «Droit et Criminologie», in R. *Bruger* (éd.), *Les sciences humaines et les Droits de l'Homme*, P. *Mardaga*, Liège – Bruxelles, 1984, 65-72 (εδώ: 69). Βλ. ακόμη, G. *Haarcher*, *Philosophie des Droits de l'Homme*, 2e éd., Éditions de l'Université Libre de Bruxelles, 1989, 23 επ., J.-Fr. *Lambert* – P. *Renault-Sablonnière*, «Droits de l'Homme et Démocratie. De l'autonomie à la responsabilité», in *Les Droits de l'Homme en questions*, Livre Blanc, La Documentation française, 1989, 167-178 (εδώ: 73-174), και (στο ίδιο) *Jeanne Hersch*, «Les fondements des droits de l'homme dans la conscience individuelle», 79-85. Βλ., επίσης, *Alice, Yotopoulos-Marangopoulos*, «Allocution introductive» στο Συμπόσιο του Κολυμπαρίου, 26-28 Μαΐου 1986, με θέμα: «Sciences et Droits de l'Homme», in *Fondation Marangopoulos pour les Droits de l'Homme*, *Annales*,

Περαιτέρω από εκατό χρόνια έχουν περάσει από τότε που ένας γάλλος εγκληματολόγος, από τους μεγαλύτερους στην ιστορία της επιστήμης μας, ο Gabriel Tarde, όριζε το έγκλημα ουσιαστικά ως την προσβολή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αν και δεν χρησιμοποίησε τον όρο⁸². Στα χρόνια μας αυτό επαναλήφθηκε από άλλη – ιδεολογικά διαφορετική – κατεύθυνση⁸³. Αυτό δείχνει, όχι μόνο την επικαιρότητα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά και τον ενοποιητικό ρόλο που μπορούν να παίξουν και στον χώρο της Εγκληματολογίας. Είναι και αυτό ένα, επιπλέον, δείγμα της αξίας τους.

1986, 33-37 (εδώ: 34 και 35), στο ίδιο Συμπόσιο: W. *Doise*, «Psychologie sociale et Éthique des Droits de l'Homme», 108-124 (εδώ: 121) και M. *Delmas-Marty*, «Un nouvel message des droits de l'homme», 131-137, όπου και η σημαίνουσα παρατήρηση: «C'est donc leur fonction spécifique – assurer la médiation entre éthique et politique – qui fondent, en définitive, la position occupée par les droits de l'homme» (132).

81. Πρβλ. Chr. *Grzegorzcyk*, ό.π., 268. Βλ. ακόμη, *Ιακ. Φαρσεδάκη*, *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, 201 επ., και 257 επ., και J. Léauté, «Droit pénal et démocratie», in *Mélanges dédiés à Marc Ancel*, Paris, 1974, t.II, 151 επ.
82. Βλ. Chr. *Debuyst*, «Pour introduire une histoire de la Criminologie: les problématiques du départ», in *Déviance et Société*, 1990, XIV, 347-376 (εδώ: 348-349).
83. Πρβλ. *Ιακ. Φαρσεδάκη*, *Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984, 17, Id. *Ιστορία των εγκληματολογικών θεωριών*, τεύχος I, 1988, 36 επ., Id., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, 117.

